

B İ B L İ Y O G R A F Y A

S. CHARITONIDIS - L. KAHIL - R. GINOUVÈS, *Les mosaïques de la Maison du Ménandre à Mytilène* (Sechstes Beiheft zur Halbjahresschrift "Antike Kunst", herausgegeben von der Vereinigung der Freunde antiker Kunst). Francke-Verlag, Bern 1970, 4°, 110 s. metin, 28 levha.

Lesbos (Midilli) adası eski eserler müfettişi Charitonidis, Fribourg (İsviçre) Üniversitesi arkeoloji profesörü L. Kahil ve Paris-Ouest Üniversitesi arkeoloji Profesörü R. Ginouvès tarafından yazılmış olan bu eser Mytilene (Midilli) şehrinde, antik tiyatronun 500 m. kadar güney-batısında, Tokar camii mahallesinde 1961/62 yıllarında kısmen meydana çıkarılmış olan ve M. s. 3. yüzyılın son yarısına tarihlenen bir antik evin iki odasında ve orta avlunun kuzey galerisinde bulunmuş olan zemin mozayiklerini etüd konusu olarak ele almaktadır.

6,25 × 6,50 m eb'adında olan birinci odanın (yazarlar tarafından S harfiyle gösterilmiştir) zemininde Tesalyalı şarkıcı Orfevs sekizgen bir çerçeve içinde tanımlanmıştır. Şarkıcının etrafını kare, eşkenar dörtgen ve üçgen çerçeveler içine yerleştirilmiş çeşitli hayvanlar çevirmekte ve bütün bu motifler gayet dakik bir incelemeye tâbi tutulmaktadır. Yunan resim ve mozayik sanatında pek çok defalar ele alınmış olan Orfevs motifi üslûp ve kompozisyon bakımından tanımlandıktan sonra en çok Galya'daki mozayikler serisiyle ilgili gösterilmektedir.

6,25 × 5,50 m. eb'adında olan ikinci odanın (yazarlar tarafından T harfiyle gösterilmiştir) zemin mozayikleri ise çok daha ilginçtir. Bu mozayikler T şeklinde tertiplenmiş on figürlü kare panodan ve onları U şeklinde çeviren geometrik desenli şeritlerden meydana gelmekte ve bu tertip salonun üç kline almak üzere yapılmış olduğunu, yani Roma çağı evlerindeki "triclinium" ya da yemek odasıyle eşit olduğunu açığa vurmaktadır. Panolar yazarlar tarafından T 1 - T 10 olarak numaralanmaktadır. Birinci panoda, yazıtından anlaşıldığı gibi, "Yeni Komedyâ"nın en ünlü yazarı Menandros'un portre büstü yer almakta, bu portrenin elimizde bulunan Menandros ikonografyası arasında önemli bir yer aldığı yazarlar tarafından ortaya konmaktadır. Çünkü bu tasvir idealize edilmiş olmayıp tam anlamıyla bir portre karakteri taşımaktadır. Diğer panolarda ise (T 3 ve T 4 dışta kalmak üzere) Menandros'un komedilerinden (her halde en enteresan) bir sahne tanımlanmakta, ekser hallerde 3 kişinin temsil ettiği bu sahnenin hangi komediden alındığı ve kaçınıcı perdeye ait olduğu bildirilmekte, ayrıca o piyeslerde aktörlerin taşıdıkları adlar da teker teker tasrih olunmaktadır.

Vâkıa T 3 panosunda diğer panolarda olduğu gibi yanyana üç kişi ayakta durmaktadır. Fakat bunlar aktör olmayıp yazıtlarından anlaşıldığı gibi filozof Sokrates ve arkadaşlarından Simmias ve Kebes'tir. Bunların hiç te beklenmedik bir yerde ortaya çıkışı yazarlara göre Sokrates'in hitabet kabiliyeti ile Menandros'-

unki arasında bir bağ kurmaktır. Ondan sonra gelen T 4 panosunda ise komedyanın Muza'sı Thalia geleneksel bir tarzda tanımlanmıştır.

Triclinium'dan başka orta avlunun kuzey galerisinin zemininde (ancak açılabilen kısımlarında) birbirini kesen dairelerden müteşekkil bir sathın arasında beş pano yer almakta, bunlar da figürlü motiflerle süslü bulunmaktadır. İlk panoda bir komik tiyatro maskesi, diğer panolarda ise yine Menandros komedyalarından alınmış sahneler yer almakta, bu suretle galeri panolarının triclinium panolarının bir devamı olduğu anlaşılmaktadır. Böylece 11 panoda Menandros'un piyeslerinden bir sahne görülmekte ve iki istisnadan sarfınazar, bu sahnenin piyesin kaçınıcı perdesine ait olduğu ve aktörlerin ne gibi adlar taşıdıkları yazıtlarla tasrih edilmiş bulunmaktadır.

Menandros (M. ö. 342/41-291/90) bilindiği gibi 108 ya da 109 piyes yazmış olmakla beraber bunlardan yalnız iki tanesi hemen hemen tam olarak bize kadar gelmiştir ki bunlardan birincisi üstadın gençlik eseri olan Dyskolos (insan kaçkını), ikincisi ise olgun çağında yazdığı Epitepontes' (hakem mahkemesi) tir. Diğer piyesler hakkında ise ancak Mısır'da bulunan papirüsler sayesinde bir fikir edinmek mümkün oluyor. Menandros komedyalarının Romalı yazarlar Plautus ve Terentius tarafından kısmen tercüme, kısmen de adapte edilme suretiyle lâtince olarak yazıldığını ve bu sayede İtalya'da da geniş bir alana yayıldığını biliyoruz.

Menandros piyeslerinin zamanımıza kadar gelme durumu göz önünde bulundurulacak olursa Midilli mozayiklerinin ne kadar büyük bir önem taşıdığı kendiliğinden anlaşılır. Bu mozayikler piyes kahramanlarının adlarını verdiklerine ve perdeleri de tasrih ettiklerine göre komedyaların daha iyi tanınmasına yol açmakta, ilerde yapılacak filolojik araştırmalar için paha biçilmez bir malzeme teşkil etmektedir.

Yazarlar her pano tasvirini dakik bir surette inceledikten sonra bu mozayiklerdeki tiyatro motifleri (meselâ maskeler, ihtiyarlar, gençler, köleler, kostümler) üzerinde durmakta (sah. 63 v. dd.) ayrıca panoların kompozisyonlarını başlı başına bir etüd olarak ele almaktadırlar.

"Sonuçlar" kısmında (s. 97. v. dd.) ise yazarlar ilk önce Menandros'un piyeslerinin illüstrasyonuna dair elimizde bulunan mozayik ve fresk malzemesini toplamakta, bu tasvirlerin Midilli mozayikleri ile olan benzerlik ve ayrılıkları üzerinde durmakta, bu malzemenin bir kısmını (meselâ tanınmış Dioskurides mozayiklerini) kesinlikle Menandros komedyalarıyla ilgili göstermektedirler. Diğer taraftan bu mozayikler son yıllarda Efes'te Avusturya kazılarında bulunmuş olan "batı yamacı" evlerinden birinin duvar freskleriyle de benzerlik göstermektedir: Orada da Menandros komedyalarından birinin tanımlandığı yazıtla belirtilmiştir ve onun karşısına Euripides tragediyalarından alınmış bir sahne vazedilmiştir. Belki aynı durum Midilli'de de, kazı ilerlediği takdirde, ortaya çıkacaktır. Fakat yazarların zikrettikleri bütün analogilere kıyasla Midilli mozayikleri, tasvirlerinin ayrıntıları ve dakikliği bakımından, bugüne kadar başka hiçbir yerde bulunmamış bir grup meydana getirmektedir.

"Sonuçlar" faslının sonunda yazarlar M. s. 3. yüzyılın son yarısına ait olduğunu zikrettiğimiz Midilli mozayiklerinin prototip olarak erken hellenistik tasvir

leri kullanıp kullanmadıkları ve bu böyle olduğu takdirde Menandros komedya-
larının kitap ya da defter halinde illüstrasyonlarının mevcut olup olmadığı
gibi çözülmesi güç bir soruna değinmekte, daha önce yapmış oldukları dakik ta-
nımlamalar sayesinde bu tasvirlerde Roma motiflerinin yanında Hellenistik motifler
de bulmakta, bundan ötürü erken Hellenistik dönemde bu kabil komedya illüstras-
yonlarının yapıldığı, fakat geç Romen dönemi mozayik ya da fresk ressamlarının
Hellenistik dönem motiflerini kapsayan birtakım model defterleri kullandıkları
ve bunları yüzyıllar boyunca kopya ettikleri noktası üzerinde durmaktadırlar.
Fakat muhtemeldir ki o zamanlar da, zamanımızdaki tiyatro ya da sinema afişleri
gibi, bu piyeslerin de renkli afişleri vardı; bunlar o piyesin en cazip bir sahnesini
tanımlıyor ve model defterlerindeki illüstrasyonları etkiliyorlardı.

Şu halde bütün bu mozayiklerin uzun bir geleneği olan Menandros komedya
tasvirleri serisine girdiği anlaşılıyor. Fakat bu gerçekten bu mozayiklerin yapıldığı
zamanın Menandros komedyalarıyla tüm ilişkilerini kaybettiği anlamını çıkarmak
doğru olmasa gerektir. Çünkü Atina'da bu komedya- ların en geç M. s. 267 yılına
kadar oynandığını biliyoruz. Mısır'da ise bunlardan başka tragedya- ların da geç
dönemlere kadar temsil edildiğini saptamak mümkün oluyor. Şu halde Midilli'de
de M. s. 3 üncü yüzyıl sonlarına kadar Menandros piyeslerinin oynandığını ve bu
oyunların bu mozayikleri etkilediği düşünülebilir.

Fakat bu mozayikleri kapsayan ev nasıl bir evdi? Acaba Menandros komed-
yalarına tutkun aydın bir kişinin (musikos aner) evi mi idi? Yoksa Anadolu'da ol-
dukça sık rastlanılan tiyatro birliklerinden birinin merkezi mi idi? Evin tiyatrodan
pek uzak bir yerde olmadığı düşünülecek olursa ikinci ihtimal daha makul gibi
görünür. Bununla beraber bugüne kadar evin yalnız bir kısmı kazılmış oldu-
ğundan bu sorunlara kesin bir cevap vermenin daha henüz erken olduğunu ikrar
etmek gerekir. Şimdilik çok esaslı ve örnek alınması gereken bir surette yayınlanmış
olan bu mo- zayiklerin ileride yapılacak arkeolojik ve filolojik araştırmalar için bir
hazine teşkil ettiğini kaydetmekle yetiniyoruz.

ORD. PROF. DR. ARIF MÜFİD MANSEL

